

Эрдолатова Н.Г.

СУЛТАН ИБРАИМОВДУН ЗАМАНДАШТАРЫНЫН ЭСКЕРҮҮЛӨРҮ

Эрдолатова Н.Г.

ВОСПОМИНАНИЯ СОВРЕМЕННОКОВ СУЛТАНА ИБРАИМОВА

N.G. Erdolatova

MEMORIES OF CONTEMPORANTS OF SULTAN IBRAIMOV

УДК: 94(575.2)

Бул макалада коомдук ишмер С.Ибраимовдун замандаштарынын эскерүүлөрү берилген. Анын кадр маселесин биринчи орунга койгондугун өз баяндамаларында баса белгилегендиги жөнүндө сөз болуп, убагында талашка түшүп калган жерлерди С.Ибраимовдун акылдуулук менен алып калгандыгы кыргыз элинин чыгаан уулдарынын эскерүүлөрүндө чагылдырылган. Ал эскерүүлөрдө С.Ибраимовдун эл үчүн кылган көрүнүктүү иштери, адамдык асыл сапаттары тереңден ачылып берилген.

Негизги сөздөр: эскерүү, коомдук ишмер, замандаштар, суу чарбасы, суу сактагычтар, кадр, коррупция, билимди жогорулатуу.

В статье рассматриваются воспоминания современников общественногo деятеля С.Ибраимова. Он ставил в первую очередь кадровые вопросы. В своё время он решал вопросы о земельных участках. В этих воспоминаниях были раскрыты лучшие человеческие качества С.Ибраимова и его проделанная работа во благо народа.

Ключевые слова: воспоминания, общественный деятель, современники, водные ресурсы, водохранилища, кадр, коррупция, повышение уровня знания.

This article examines the memories of contemporaries of the public figure S. Ibraimov. He put first of all personnel questions. In due time he solved questions about the land plots. In these memoirs, Ibraimov's best human qualities were revealed and his work done for the good of the people.

Key words: memoirs, public figure, contemporaries, water resources, reservoir, cadre, corruption, increasing knowledge.

XX кылымдын 70-80-жылдарындагы Советтик Кыргызстандын же Кыргыз ССРнин коомдук-саясий, чарбалык жана маданий турмушун Султан Ибраимовдун ишмердигисиз элестетүү кыйын. Кыргыздын белдүү уулдарынын бири, мамлекеттик, партиялык кызматтарда көптөгөн жылдар бою кызмат кылып, тилекке каршы киши колдуу болуп каза болгон көрүнүктүү ишмер Султан Ибраимовдун өмүр таржымалы, ал жашаган доор, Султан Ибраимов жетекчилик кылган жылдардагы Ош облусунун, республикабыздын өнүгүүсү азыркы убакка чейин терең изилдөөнү талап кылып келет.

Жаш кезинен эле Кыргызстан Компартиясынын Борбордук комитетинин мектеп, илим жана маданият бөлүмүнүн инструктору, анан партиянын Аламүдүн райкомунун экинчи катчысы, 34 жашында суу чарба жана мелиорация министри, көп өтпөй Кыргызстан КП Борбордук комитеттин катчысы, Кыргызстан Компартиясынын Ош обкомунун биринчи катчысы,

Кыргыз ССРнин Жогорку Советинин Президиумунун төрагасы, Кыргыз ССРнин Министрлер Советинин төрагасы болгон Султан Ибраимовдун өмүр жолу, ишмердүүлүгү тууралуу буга чейин бир катар эскерүүлөр жазылганы белгилүү. Асыресе, Султан Ибраимовдун өтөлгөлүү өмүрүн, анын көп кырдуу ишмердигин, Кыргызстандын коомдук-саясий, социалдык-экономикалык, маданий өнүгүүсүндөгү ээлеген ордун, ойногон ролун атайлап изилдөөгө алган илимий эмгек алигиче жок экендиги илимий коомчулукка жакшы маалым. Ошентсе дагы Б. Бөкөлөев топтогон Султан Ибраимов жөнүндө замандаштарынын эскерүүлөрү менен Султан Ибраимовдун өмүрүнө арнап жазылган Б.Өмүралиевдин “Махабат өткөөлү” драмасы бириктирилип чыгарылган көркөм-публицистикалык, саясий-документалдуу жыйнак, кызы Г.Ибраимованын “Султан Ибраимов” аттуу көркөм-документалдуу баяндоосу, Т.Урмамбетовдун “Султан Ибраимовду өлтүргөн ким?” аттуу документалдуу повести, С. Шарипова “Белые лебеди в черный день” көркөм – публицистикалык эссе, Т. Мияшев Султан Ибраимов Ошто: эскермелери С. Ибраимовдун мыкты инсан, адамкерчилиги жактан дагы, жетекчилик жактан дагы кайсы тараптан болбосун мактоого арзырлык, кыргыз эли үчүн жан үрөп кызмат кылган инсандардан болгондугуна күбө болобуз.

Жогоруда айтылгандай, Советтик доордо Кыргызстандын өсүп-өнүгүшүнө өз салымын кошкон чыгаан инсандардын бири, суу чарба министринен Кыргыз ССР Жогорку Советинин төрагасы, андан соң Министрлер Советинин Төрагасына чейин көтөрүлгөн Султан Ибраимов адамгерчилик артыкча касиеттери, асыл сапаттары эл арасында небак аңыз кепке айланган атак-даңктуу, даңазалуу улуу инсан, чыныгы улут сыймыгынын көп кырдуу жаратмандык ишмердиги, дилгирлиги, шык-жөндөмү, эмгек чыйырынын башаты өзүнчө бир терең изилдөөгө муктаж.

С.Ибраимовдун жетекчи катары дагы бир баалай турган асыл сапаты кадр маселесин биринчи орунга коюп, алгач кадрларды туура тандоо, аларды өстүрүү маселеси турарын колго алгандыгында болгон. Бул тууралуу өз баяндамаларында дагы баса белгилеп кеткен: “Жаш жумушчунун профессионалдык өсүшү үчүн ишканалардын жетекчилеринин жоопкерчилиги, бул негизинде уландын же кыздын тагдыры үчүн жоопкерчилик деген сөз. Жаш жумушчулардын арасынан соттолгондордун дээрлик жарымы өз мезги-

линде адистик албагандардан, квалификациясыз жумуш аткаргандардан, бештен төртү алгачкы эле жылда иш ордун алмаштыргандардан болуп жаткандыгына фактылар күбө болууда. Алардын иштерин карап жатып эл соттору жолу болбогон балдар үчүн жумуштун нормалдуу шартын түзүп бере алышпаган ишканалардын жетекчилеринин адресине айрым аныктамаларды көтөрүп чыгышат. Министерстволор менен ведомстволордун жетекчилери чарба кызматкерлеринен жаштардын зарыл эмгек шарттарын камсыз кылуу жагын катуураак суроолору керек.

Көптөгөн чарба кызматкерлери жумушчу күчтөрүнүн жетишсиздигин бетке кармап, мына ошон үчүн планды да аткара албай жатабыз дешип ыйлакташкандан алыс эмес. Бирок ошол эле учурда алар жаштардын эмгектенишине, турмушуна жана эс алуусуна нормалдуу шарт түзүү үчүн аз кам көрүшөт. Ага мындай фактыларды келтирсек болот: беш жыл ичинде комсомол республиканын курулушуна 17 миң жумушчу жиберген, ал эми курулуш аянттарында 8 миң гана адам бекемделип калган. Эмнеликтен? Көп убада берип, аз жасашкан» [1,2-б.].

С.Ибраимов жөнүндө жазылган эскерүүлөр, анын ишмердүүлүгү тууралуу көптөгөн инсандардын ой-пикирлери басма сөз беттеринде жарык көргөн. Алар менен таанышканыбызда дээрлик бардык эскерүүлөрдө улуу инсандын асыл сапаттары, алгылыктуу иштерин эскерген пикирлерге дуушар болобуз. Алсак, кыргыз архивинин мыкты адиси Төлөгөн Абдыкаров: «1978-жылдын аягында Кыргыз ССР Министрлер Советинин төрагасы болуп калды. Мен анда республиканын айыл чарбасын механизациялаштыруу жана электрлештирүүнүн башкы башкармасынын начальниги элем. Келгенден бир ай өтпөй чакырып Өкмөттүн айыл, суу чарбасы жана курулуш бөлүмүн жетектөөнү сунуш кылды. Ал кишинин он жыл өтсө да, кадр маселесинде өзгөчө ой жүгүртүп жүргөнүнө бир чети таң калып, бир чети ыраазы болдум... Ошентип ал киши менен эң жакындан бирге иштеп калдым. Албетте, ал кезде бөлүмдө иш абдан көп. Күнүнө 10-12 саат иштейт. Биринчи эле күнү күнүмдүк иштен тышкары Чүй өрөөнүндө жүгөрүнүн данын көбөйтүүнү, анын түшүмдүүлүгүн Ош областынын көрсөткүчтөрүнө жеткирүү маселесин мага тапшырды. Бөлүмдө министрлер менен атайын жумуш штаты түзүлүп ошол жылы Чүй өрөөнүндө жүгөрүнүн даны көп айдалып, түшүмдүүлүгү гектарына 54 центнерден ашкан. Ал кишинин алдыга койгон максаты республикада түшүмдүүлүктүн эсебинен эгиндин дүң жыйынын 2 млн тоннага жеткирүү. Ал эми 25 пайызын жүгөрү түзмөк. Көрсө, АКШда дандын 30 пайызын жүгөрү түзүп, ар бир адам башына 1 тоннадан дан өстүрчү экен. Ал кызматта өзгөчө жана өтө адилеттүү адам эле [2, 51-52-бб.] - деп эскерет.

Кыргыз элинин чыгаан уулдарынын бири Абсамат Масалиев: “Султан Ибраимов кишиге тике карап, орой сөздөрдү оозунан чыгарбаган, жөнөкөй, жупуну инсан эле. Качан жоолуксаң кабагын чытыбай, тура калып алдын тосуп алып, бош орундуку көрсөтүп, жайдары “отур” дечү. Мындай кабыл алуу

кымырынтып-кысылтпай, эркин отуруп, сөздөрдү, ой - пикиринди айтканга шарт түзөт эмеспи. Элибизде “улуу болсоң кичик бол” деп айткандай ал киши канчалык жогорку деңгээлдеги кызматтарда иштебесин дайыма кичипейилдик мүнөзүнөн тайбай, өзүнө жүктөлгөн зор милдеттерди натыйжалуу аткарып, чыныгы калк кадырлаган авторитетке ээ болгон. Кандай шартта болбосун өзүнүн калыстыгын, баарына бирдей мамилесин, эмгекчи элге берилип кызмат аткарган багытынан тайбаган, популизмдик жолдон алыс болгон. Кыргыздарды, орустарды, өзбектерди жана башка улуттарды ынтымакчылыкка чакырган бекем интернационалисттик багытта иштеген. Кыргыздарды өрөөн-өрөөнгө бөлгөн эмес. Дагы бир өзгөчөлүгү адамдарга болгон түз мамилеси. Кээ бир жетекчилерге окшоп саясий оюндарга барып же тымызын өзүнө жакпагандарды куугунтукка албаган, кадрларды ынтымакчылыкка чакырган.

С. Ибраимов учурундагы келечектүү, белсемдүү кадрлардын бири катарында КПСС БКнын номенклатурасына, назарына түшүп калган. Ал киши тез-тез командировкага чыгып, район, шаарларга барып турчу, кандай мекеме, коллектив болбосун дароо эле жакындашып, аларды байырттан биле турган кишидей аралашып кетчү, кемчилдик-катачылыктар кездешип калса аларды ызы-чууга айландырбай, кандай жоюу жолдорун маданияттуу түрдө көрсөтчү. Өзүнүн чоң дугун байкатып, күнөөлүүлөргө орой мамиле кылып, көңүлүн калтырчу эмес» [2, 326-б.] - деп эскерет.

Эскерүүлөрдүн көбүндө С.Ибраимовдун Ош облусунда жетекчилик кылган убагындагы алгылыктуу иштери, анын кол астындагы кызматкерлери менен болгон ынак мамилеси тууралуу пикирлер айтылат. Аны менен бир топ жыл чогуу кызматташ болуп жүргөн азыркы эмгек ардагери В.Кандаков анын ишмердиги тууралуу: “Ош облусунда аны менен 10 жыл бирге, жанаша иштешип жүрдүм. Учү-кыйырына көз жетпеген Түштүктүн кутмандуу жергесин жылда таанылгыс болуп өзгөрөт десе, адегенде калың эл анчалык ишенген эмес. Бирок, ири ирригатор, ири жетекчи, улуу адам катары Султан Ибраимович жомоктогудай сонун иштерди жүзөгө ашыра алган. Алсак, айтылуу Баткен суу сактагычы бат эле бүткөрүлгөн. Бул өрөөндүн дың жерлери өздөштүрүлүп, жаңы совхоздор түзүлгөн. Лейлек районундагы “Арка” өрөөнүндө, Фрунзе районундагы “Бүргөндү”, Ленин районундагы “Кызыл - Жар” аймактарында, Аравандагы “Төө - Моюн” өрөөнүндө жаңы жерлер өздөштүрүлүп, жаңы чарбалар дүркүрөп өскөн.

“Папан” суу сактагычынын курулушу башталып, Кара - Суу районундагы кайрак жерлер эл кызматына коюлган эле. Чаткал өрөөнүн өздөштүрүү, даңктуу Токтогул ГЭСин куруу жана иштетүү, тоо койнунда энергетиктердин Кара-Көл шаарын куруу, эмне деген Ала-Тоодой чоң жумуштар эле? Он жылда байыркы Ош шаары жүз жылдык секирик жасай алган: бүтүндөй турак-жай райондару, кадимки пахтадан кездеме токуучу комбинат, кыргыз жана өзбек драма театрлары курулган. Азыркы бүтүндөй Түштүктүн, Ош облусунун сыймыгы болгон ооруканалар комплексин

долбоорлоо жана куруу башталган» [2, 36-37-бб.] - деген пикирин билдирген.

Ооба, ал тууралуу эскерүүлөрдө анын кылган эмгеги эле эмес адамдык асыл сапаттары дагы баса белгиленгенине күбө болобуз: “Бул адам ички маданияты жогору адам экендигин баса белгилеп кетким келет. Аны менен иштеген бул жылдары мага же башкаларга орой сөз сүйлөгөнүн, үндү бийик чыгарганын көргөн эмесмин. Сылыктык, жөнөкөй тон...”

Иш-аракеттин тууралыгына болгон ички ишеним, ишке берилгендик, чынчылдык, кесиптештерине, өзүнө талап коё билүүчүлүк – мына ушулар анын ишинин жашоосунун стили болгон.

Анын жөнөкөйлүгү жана чынчылдыгы тууралуу бир окуя. Мен анын кабинетинде элем. Ага болуп жаткан иштер тууралуу айтып берип жаткам. Кассир айлык акынын ведомосту менен кирип калды. Мен турдум дагы чыгып кетейин дедим. Султан Ибраимович колун жаңсап отурунуз деди.

Кассир ведомосту берип жатып: Сизден, Султан Ибраимович кирешеге карай салыкты, Сиздин жана балдарыңыздын камсыздандыруусу үчүн акча кармап калды” - деп сумманы атап, акчаны санады. Кассир чыгып кеткенде С. Ибраимович менден: А Сиз камсыздандырылдыңыз беле? - деп сурады. Мен: жок, дедим. Кантип болсун, - деди С. Ибраимов, карылыкка бир нерсе калтырыш керек да.

Кийинки күнү мен камсыздандырылдым, кийин 1973-жылы борборго которулганымдан кийин чоң пайдасы тийди” [2, 40-41-бб.].

Журналист Абдимухтар Абиловдун бул инсан тууралуу бирөөлөрдөн уккан бир жакшы кебин кошуп жаза кетүүнү туура таптык. Ал кеп каарманыбыздын адамдык абийиринин өтө эле тазалыгы жөнүндө болмокчу!...

Султан Ибраимов Ош обкомуна биринчи катчы болуп жаңыдан барган жылдардын биринде эс алууга чыкмак болуп калат. Ошол учурдагы 3 колхоздун 3 төрагасы ортодон акча чыгарышып, «отпускуга чыгыпсыз, чай ичип коюңуз» - деп алып киришет. Ал төрагаларды Султан Ибраимов өтө кичипейилдик менен кабыл алат да, өзүнүн айлык акысы өзүнө жетээрлигин түшүндүрүп, алар сунуштаган акча эгер ашыкча болсо өз айылдарындагы жетим-жесирлерге берип коюусун сунуш этет да, келгендери үчүн рахмат айтып, жылуу-жумшак узатып коёт.

Кирген аксакалдардын бири буту немистер менен болгон согушта майып болгон адам экен. Ошол киши алып келген парасы өтпөй калып көчөгө чыккан соң:

- Менин бир бутумду согуш талаасында фашисттер кыркып калды эле, экинчисин Султан кыркып калбадыбы?... Аттиң ай, кирбей эле койсок болмок экен, - деп өтө өкүнгөн экен [3, 6-б.].

С. Ибраимов иш стилинде керектүү учурларда ишендирүүнүн жана ынандыруунун жөнөкөй ыкмаларын кеңири пайдаланган. Буга бир мисал, Султан Ибраимович 1968-1978-жылдары Ош областында биринчи катчы болуп иштеп жүргөндө, анын жардамчы-

сы болуп Талгат Бекбулатов деген кызматкер иштеген. Мына ушул жигит Султан Ибраимовичтин ишиндеги көптөгөн кызыктуу окуяларынан сөз салып айтып калар эле. «Күндөрдүн биринде - дейт Т. Бекбулатов - С. Ибраимов мени чакырып: «Өзбекстандын Анжиян обкомунан телефон чалып, анда өзбектер суу ичүүгө пайдаланып жаткан биздин аймактагы суу топтолгон көлмө булганыч абалда имиш, аны кыргыздар атайылап булгап жатышыптыр, бул боюнча өзбектер арасында чоң нааразычылык сөз тарап кетиптир. Буга биз өтө кылдат жана жоопкерчилик менен тезинен жооп кылышыбыз керек, антпесек чатакка айланат», - деди.

Суу текшерилип, таза чыкты. Султан Ибраимович Анжиян обкомунун жетекчилерин дал ошол суу топтолгон көлмөдөн жолугушууга чакырды.

Көлмөгө келээр менен С. Ибраимов машинадан түшпөй туруп, шофёрунан көлмөнүн эки жеринен стакан менен суу алдырып ичип, «эми тиги четинен сүзүп келчи» - деп жатканда, аны көрүп угуп турган өзбек тараптын жетекчиси:

- Аа, Султан ака, болду, болду, биз түшүндүк, башка гап ёк, кечирип коюң, - деп келип Султан Ибраимович менен кучакташып көрүшүп калды... андан соң, бир аз тургандан кийин жакшы маанайда тарап кеттик. Ошентип аз жерден чоң чатакка айланып кете турган маселеге чекит коюлган. Бул Султан Ибраимовичтин даанышмандыгы эле», - деген Талгат Бекбулатов [4, 19-б.].

Кыргызстандын жер-суу байлыктарына коңшу мамлекеттер дайыма көз артып, ар кандай ыкмалар менен аларга ээлик кылуунун жолун издеп келишет. Алар мындай саясатты ачык дагы, тымызын дагы жүргүзүшөт. Тилекке каршы, 1926-жылы республикалар аралык чектерди бөлүшүп жатканда Кыргызстанга караштуу Чаткал облусундагы “Ой кайың” өрөөнү Өзбекстанга, андан кийин да «Сох» менен «Шахимардан» Өзбекстанга берилсе, «Ворух» Тажикстанга берилип калган [4, 19-б.]. Убагында мына ушундай талашка түшүп калган жерлерибизди Султан Ибраимовичтин акылдуулук амалы менен алып калганы тууралуу сөз кылабыз.

Таластагы Киров суу сактагычынын курулушу 1965-жылы башталып, 1975-жылы бүткөн. Суу сыйымдуулугу 550 миллион метр³ аябагандай кооз, дүйнөдөгү сейрек кездешүүчү уникалдуу курулуш. Ал Кыргызстан үчүн баа жеткис байлык болуп калды. Мына ушул суу сактагыч бүткөндөн кийин, ошол кездеги Казакстандын Жамбыл облусунун обком партиясынын биринчи катчысы Бектурганов: “Жамбыл шаары келечеги кең, өнөр жайлуу чоң шаар болуп өсүп жатат, шаардыктардын саны көбөйүүдө, аларга эс алуучу жай керек. Мындай эс алуучу жай болуп Кыргызстандын Киров суу сактагычы боло алат. Мына ушул Киров суу сактагычын Жамбыл шаарынын карамагына өткөзүп берүүнү карап бергиле” - деген маселени Москвага кайра-кайра коюп келген.

Мына ушундай эле маселени: “Чаткал жергесин Ташкент шаарынын эс алуучу жайына айландырабыз. Ташкент менен Чаткал жергесинин ортосунда

“Чарвак” суу сактагычы бар, ал ташкенттиктерге аздык кылып жатат. Кыргызстандын Чаткал жергесинин бир чети Өзбекстанга карайт. Ал “Чаткал Коругу” болуп эсептелет. Ошондуктан Чаткал толугу менен Өзбекстанга караганы туура” - дешип, өзбек жетекчилери байма-бай Чаткалды сурап келишкен.

Ошондон улам аларга жооп катары Жамбыл шаары менен Киров суу сактагычынын ортосунда Манас району жатат. Ал эми Чаткал болсо өзүнчө бир район эл. Ал жерлерди Кыргызстан бере албайт деген амал издеп, 1980-жылы сентябрь айында чакан болушса да Чаткал менен Манас райондору түзүлгөн. Бул долбоордун автору Султан Ибраимов болгон. Ал адам көтөрүлүп кур салтанат курбаган, өз кадырын адамдыгы менен бийиктеген, аз сүйлөп саз иштеген, акылы менен алысты көргөн мамлекеттик ишмер болгон [5, 5-6.].

Жыйынтыктап айтканда кыргыз элинин белдүү уулдарынын бири болгон С. Ибраимов, анын кыргыз эли үчүн кылган кызматы тууралуу айта берсе сөз арбын. Кайсы тармактын көйгөйүн албайлы, экономика болобу, саясий мамлекеттик иштердеби, адабият жана искусство болобу, тартиптүүлүктү, принципаалдуулукту, адамгерчиликти сактай билүүдөбү, элди

башкаруудабы, жаштарды тарбиялоодобу, кадрларга, жалпы эле адамдарга күйүмдүүлүгү, кең пейилдиги, сабаттуулугу же маданияттуулугу жагынанбы, акылынын тунуктугу же сөзгө чечендигиби, айтор, С.Ибраимов адам баласынын турмушунда кездешүүчү маанилүү маселелерди жакшы түшүнгөн, компетенттүүлүгү бийик киши болгону бүгүнкү күндө коомчулукка жана жаштарга үлгү болууда.

Адабияттар:

1. Жигерденип иштөө үчүн // Советтик Кыргызстан. - Фрунзе, 1980. - 26-октябрь. - 2-б.
2. Бөкөлөев Б. Султан Ибраимов [Көркөм-публицистикалык топтом]. - Бишкек, 1998. - 480 бет.
3. Өсөрөв М. Ак-Буура асыл уулун сагынат // Эркин-Тоо. - Бишкек, 2010. - 12-январь. - 6-б.
4. Маектешкен Өскөнөв Т. Кадрлардын кадырын билген жан эле // Кыргыз Туусу. - Бишкек, 2010. - 3-декабрь. - 19-б.
5. Кылычбеков Б. Акылман көрөт алысты // Эркин Тоо. - Бишкек, 2007. - 13-ноябрь. - 5-б.
6. Дүйшөнбаев П. Биринчи катчылар. Кыргыз АССРинин 90, Кыргыз ССРинин 80 жылдыгына арналат. - Бишкек, - 2016. - 86-87-бб.
7. Тентимишев М. Ысык-Көл ыйлаган түн... // Кыргыз Туусу. - Бишкек, 2000. - 5-7-декабрь. - 8-б.

Рецензент: к.и.н., доцент Асантурова Т.А.